

Vörösmarty Mihály emléke Tolna megyében¹

Bonyhád a XVIII. századi telepések szorgalma nyomán 1782–1872 között mezővárosi (oppidum) rangot élvezett. Ennek megszűnése ellenére a kiegyezés utáni évtizedekben felgyorsult a község fejlődése a sváb szorgalom, a zsidó kereskedői leleményesség, a magyar szellemiség irányító szerepe, a Völgységi járás hivatali intézményrendszerének kiépítése, a – megyeszékhelyet is megelőző – vasút (1873) és elektromosság (1902) megjelenése, a gyáralapítás kezdete következtében. A művelődést felgyorsította a sárszentlőrinci algimnázium Bonyhádra helyezése (1870), majd főgimnáziummá fejlesztése, továbbá ipariszkola és polgári leányiskola nyitása. A szellemi életet fellendítették az itt letelepedő tanárok, papok, jogászok, orvosok. Ők Gyulai Pál, Beöthy Zolt, Gaál Mózes monográfiáiból megismerték Vörösmarty Mihály bonyhád–börzsönyi kötődését, majd lelkesen vállalták a költő emlékének ápolását, és ezt örökül hagyták az egymást követő nemzedékeknek.

A Vörösmarty-kultusz első hulláma a millennium évtizedében tetőzött. 1892-ben rendelet írta elő a nagyobb településeken az utcák és terek elnevezését. Ekkor Bonyhád képviselőtestülete a régi „Fapiacz”-ot „Vörösmarty tér”-re keresztelte, s ezt a nevet – nyolc politikai rendszer-változás ellenére – száztíz év óta töretlenül őrzi. 1900 decemberében, a költő születésének századik évfordulóján rendezett megemlékezésekről a *Tolnavármegye* című hetilap két száma közölt beszámolókat. Bonyhádon a gimnázium új – a megye első – tornacsarnokában tartott nyilvános ünnepélyén Faik Henrik tanár méltató szavait jelentős társadalmi érdeklődés kísérte. A helyi Polgári Casinó díszgyűlésén elhangzott előadás nyomtatásban is megjelent: *Ünnepi beszéd, melyet Vörösmarty Mihály születésének 100 éves jubileuma alkalmával szerzett és elmondott Dr. Jozgits János, bonyhádi róm. kath. plébános. Nyomatott és kiadatott: a bonyhádi Vörösmarty-ösztöndíj javára. Ára 50 fill. Nyomatott Raubitschek Izsnál Bonyhádon 1900.* Idézem Jozgits plébános záró mondatait: *„Amíg csak honfi szív dobog, s hazát szeretni tud: te örökké élni fogsz közöttünk. Amíg a négy folyam határin Árpádnak nyelve zeng: téged, nemzetünk nagy fiát dicsér rajongva minden hű kebel Bonyhád-Börzsöny-Széplak tájain.”*

Szekszárdon az új főgimnáziumban, a fiú és a leány polgári iskolában, Pakson a katolikus körben, Kölesden a helyi kaszinó olvasótermében emlékeztek meg a költő születésnapjáról. A korabeli megyei újságban két alkalmi költemény is olvasható. Koritsánszky Ottó diákpóéta *Vörösmarty emlékezete* című verséből idézünk:

*Itt csüngött a leánykán ifjonti szíved,
Tolnában zengéd Árpád hős népe hatalmát,
Zászlós Bulcsu vezért itt látta szemed,
Itt nyílt ki szívednek lelki rózsakertje:
Szegény özvegyasszony imádságos könyve.*

*Míg csak magyar él a négy folyó partján, addig
Zengenit hallod Szózatodat.*

A székesfehérvári országos ünnepséget „nemzeti ünneppé avatta a nemzeti kegyelet”. Ott a magyar országgyűlés küldöttségét a bonyhádi Perczel Dezső házelnök vezette.

A kultusz ápolásának második hulláma az 1930-as években keletkezett. A többségében németek lakta Völgységben ekkor jelentek meg a hitleri *Übermensch*-elmélet agítátorai, a *volksdeutsch Wandervogelek*, a népinémet vándormadarak. A germanizáló törekvésekkel szemben a magyar hazához hű állampolgárok szellemi értékeink tudatosításával vették fel a harcot.

A gimnázium nyilvános önképzőköri rendezvényeinek kisugárzó hatása tettekre ösztönözte Bonyhád társadalmát. 1931-ben Hajjas Bélának, a helyi gimnázium tanárának a *Vörösmarty Mihály és Perczel Etelka* című tanulmánya megjelent a Császár Elemér szerkesztette Iro-

¹ Az irodalmi muzeológusok országos konferenciáján, Szekszárdon, 2003. szeptember 3-án elhangzott előadás szerkesztett változata. (Szerk.)

dalmi Füzetekben. 1932-ben a bonyhádi plébánia falán emléktáblát helyeztek el Egyed Antal, Teslér László és Vörösmarty Mihály találkozásainak színhelyén, ahol „beszédük a haza és a literatúra volt”; az emlékbeszédet Brisits Frigyes professzor tartotta. 1933-ban a házitanító Vörösmarty kiemelkedő tanítványának, Perczel Mór honvédtábornoknak állítottak emlékművet a Fő-téren (a HAZÁÉRT feliratú szobrot három évtized múlva eltávolították a Sztálin-térről). 1936-ban a Szózat megírásának centenáriumáról a Vas Gereben Irodalmi és Művészeti Társaság bonyhádi rendezvényén (Kunszt) Kerényi Henrik tanár tolmácsolta a költő üzenetét: „Áldjon vagy verjen sors keze: Itt élne, halnod kell.”

1948–1956 között, a bolsevik eszmék ellenhatásaként újra felerősödött a Vörösmarty kultusz. 1948-ban a bonyhádi *Országos Perczel Napok* programjában kiemelt helyet kapott a Perczel fiúkat hazaszeretetre nevelő Vörösmarty méltatása. 1950-ben „*Délnek völgye, szívem titkának régi hazája*” idézettel emléktáblát helyeztünk el az alsóbörzsönyi ősi Perczel-kúria falánál. Az 1950-es években a proletárdiktatúra az intézményeknek a munkásmozgalom bolsevik vezetőiről való elnevezését szorgalmazta. Bonyhád szófogadatlan volt: a gimnázium Petőfi Sándor, a közgazdasági technikum Perczel Mór, az Általános Iskola, a Járási Művelődési Központ és a Középiszkolai Diákotthon Vörösmarty Mihály nevét vette fel, sőt 1956 őszén a börzsönyi tsz-csoport is a költőt választotta névadónak. 1955-ben a költő halálának századik évfordulóján a bajai, a székszárdi és a bonyhádi középiszkolák diákküldöttsége ünnepi irodalomórát tartott a börzsönyi Perczel-kúriánál. A Járási Művelődési Központ rendezvényének Kerényi Henrik tanár emlékbeszéde és Bánffy György színművész versmondása adott rangot. A gimnázium diákotthonának névadó ünnepségén felavattuk Vörösmarty mellszobrát (Horváth Olivér alkotását). Itt a székesfehérvári Vörösmarty Társaságot Könczöl Imre képviselte.

„*Irodalmunk csillaga egy évig Görbő felett ragyogott*” – írja Csányi László székszárdi író, aki két kötettel gazdagította a szakirodalmat (*Az ifjú Vörösmarty*, 1955; *Vörösmarty szerelmei*, 1975). Görbő-pusztának közigazgatásilag Pincehelyhez csatolása óta a község példamutatóan ápolja a költő emlékét. 1950-ben a Csehfalvay-kúria falán emléktáblát helyeztek el. 1955-ben a pincehelyi Vörösmarty Mihály Általános Iskolánál emlékfalat avattak. 1975-ben a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Irodalmi Társaság pincehelyi emlékülésén leleplezték Vörösmarty Mihály szobrát (Szabó György alkotását). 2000-ben a község önkormányzata, a Pincehelyért Egyesület – a lelkes Horváth Anna tanár közreműködésével – egész napos ünnepségen idézte fel a *Zalán futása* szerzőjének emlékét. A szónok Dávid Ibolya miniszter asszony, a körzet országgyűlési képviselője volt.

Térjünk vissza Bonyhádra! 1977-ben a várossá nyilvánított település új Perczel Mór szobrot állított fel a közgazdasági szakközépiszkola előtt. 1987-ben megnyílt a Völgységi Múzeum, ahol a legnagyobb és a legszebb teremben a Percelek és Vörösmarty relikviái láthatók. 1990-ben a Városi Művelődési Központ előkertjében felállították Szabó György alkotását, a Vörösmarty szoborkompozíciót. Az avatóbeszédben Ancsel Éva egyetemi tanár a költő filozófiai gondolatait méltatta. 2000-ben, a költő születésének kettőszázadik évfordulóján huszonegy fényképpel illusztrált kiadvány jelent meg a Völgységi Füzetek sorozatban *Vörösmarty Mihály emléke Tolna megyében* címmel.

Befejezésül Vörösmarty szellemének hatását még két, Bonyháddal kapcsolódó irodalmi vonatkozással érzékeltetem.

Illyés Gyula több alkotásában hivatkozott a bonyhádi diákéveire (1914–1916). Egyik felnőttkori látgatása az *Egy régi városban – Búcsú* című költeményének megírására ihlette. Vörösmarty kedvelt hexameteres versformájában idézi személyes emlékeit és a költőt:

*Mint tengerre vetett rózsák, karikába-kerengve
szállt magasan négy-öt pihenő kis felleg, - utolszor
visszatekintvén még a kanyargó gépkocsiból, így
látalak, oh Völgység ragyogó koszorúval, akár ő,
akinek elsüllyedt tündérországa te lettél,
zúgva örök dalt s bűt neki, hogy míg él, panaszolva
„hordja szelíd kötelét az elomló szöke hajajknak...”
Szépülj meg nekem is! Vaskos fájdalomim ércét
váltasd tündéri kohódban aranyra! Ha messze leszek majd
s vigaszt, fényt keresek, – a sötétben az égre világlón*

*zúgja felém is szép üzemed: nagy munka megy itten!
Itt kap az árva palástot, a kiskondás koronát és
kardot a nyurga diák, aki álmaiban hadak élén
küzd, míg népe szabad nem lesz, hős, mint a mesékben.*

Illyés diákévei után húsz évvel ismét költőpalánta nevelődött a bonyhádi gimnáziumban. Iskolatársam volt a péceli Fáy Ferenc. Feri barátom 1948-ban emigrációba kényszerült; Torontóban segéd munkásként tengődött haláláig. Ott vált hatkötetes magyar költővé, noha idehaza még nem ismerik eléggé életművét. Fáy Ferenc Kanadában *Iskoláim* című költeményében Vörösmarty szellemét idézi. Egysszerre vall a bonyhádi indításról és a hazaszeretetről:

*Azután... Bonyhád jött. Álltam sváb, magyar
gyűllölködés közt, mint e harc kudarca;
mert bennem egyre Vörösmarty arca
vetődött fel, s a Perczel kert felé
figyeltem, bízva, hogy tán visszahozza
szavát a szél.*

A mai tanácskozáson is reménykedjünk abban, „*hogy tán visszahozza szavát a szél*”.

Kolta László

A háromszéki zaláni Vass István életútja

*Ezt a tanulmányt a szerző
Sepsizalán népének ajánlja!*

Ha Tusnádfürdő felől közeledünk Sepsiszentgyörgy felé, ott, ahol az Olt már kilép a háromszéki medencébe és a hegyekkel való küzdelem után már nyugodtabban folydogál, két község található: a folyó bal partján Bodok, jobb kézre pedig a festői fekvésű Zalán, az Olttól mintegy két kilométerre, a dombok ölelő karjában. A községet így mutatja be Orbán Balázs:¹ „...odébb sietünk Zalányba, mely a magas Zalányhegy alján lévő magaslaton a Zalány ága nevű kis csermely mellett igen regegyesen fekszik. Zalány ős hangzatú szép nevét ily nevű székely őstől származtatja a hagyomány, azonban ha nincsenek is okmányok, melyekből Zalány régiségét adatoltan be tudnók bizonyítani, de ott van egy kőokmánya, mely még nagyobb biztossággal bizonyítja régi keletkezését, s ez a dombtetőn fekvő temploma.” Ennek a templomnak ősbibb része, nevezetesen északi fele a szószerékig és a nyugati fal egy része egy – ma is látható felirat tanúsága szerint – már 1319-re elkészült. Ez a tény és szép román stílusú bejárati kapuja valóban olyan „kőokmány”, amely a község Árpád-kori alapítására utal. 1869-ben 974-ben jelöli meg Orbán Balázs a község lakosságának számát, ennek döntő többsége (856) református vallású volt. Nem sokkal kevesebb lehetett a lakosok

A 74 éves Vass István (1870)

¹ Orbán Balázs: A Székelyföld leírása III. Pest, 1869. 51. old.